

Smedstorpssläktens medlemsblad 2012

Ordföranden har ordet

Under året har föreningen gett ut ett medlemsblad med bl a den avslutande delen om den muntliga traditionen om länsmannen Börje Bengtsson och hans släktskap med grevinnan Gyllenstierna.

År 2011 hade vi vårt årsmöte lördagen den 14 maj i Larv, där vi har släktingar samt medlemmar i föreningen. Vi samlades i kyrkan kl. 15. Rune Torstenson berättade om kyrkan och dess historia samt Larvs betydelse i historiskt perspektiv. Från kyrkan gick vi till Larvs församlingshem där Anders och René Nilsson underhöll till kaffet med skrönor och berättelser från Larv. Vi höll också våra sedvanliga årsmötesförhandlingar. Styrelsen omvaldes för ett år och på styrelsens konstituerande möte utsågs Birgitta Larsson till föreningens sekreterare och Karl-Johan Ferm till föreningens kassör.

Under hösten hade vi som vanligt ett styrelsemöte och då bestämde vi oss för att förlägga nästa års möte till Mjäldrunga socken lördagen den 12 maj med samling vid kyrkan kl. 14.00. Lilli-Ann Grindsjö kommer att ta oss med på en kyrkogårdsvandring varefter vi har en stunds samvaro i församlingshemmet då Ingemar Klasson i Mjäldrunga kommer att visa bilder och berätta om bygden. Vi avslutar som vanligt med årsförhandlingar.

I det här numret skriver jag om en tragisk händelse som inträffade på ett bröllop i Mjäldrunga Torp för drygt 260 år sedan.

Våra medlemsblad utom årgångarna 1985–1988 har vi kunnat läsa på nätet genom att gå in på sajten www.landberga.se/slaktforskning/ som vår styrelsemedlem Lars Larsson hållit oss med. Styrelsen har nu beslutat att vi i år ska öppna en helt egen hemsida, som Beatrice Gustafsson kommer att administrera.

Vi har under året erhållit en donation av Marianne Andréassons dödsbo. Enligt Mariannes testamente ska pengarna användas till vidare forskningsarbete om slakten. Har du några idéer om forskningsprojekt så tar styrelsen gärna emot förslag.

Vår släkt förändras hela tiden och jag tar tacksamt emot uppdateringar till vår släktförteckning. Min adress är Hantverksgatan 2E, 524 30 Herrljunga eller metarolf@telia.com om du vill mejla eller tel.: 0513-128 22 om du vill ringa.

Årsavgiften på 50 kr kan du som vanligt sätta in på släktföreningens plusgiro, **4766274–7** ”Smedstorpssläkten”.

Och slutligen: glöm inte att vi har

ÅRSMÖTE

lördagen den 12 maj kl. 14.00
Samling vid kyrkan i Mjäldrunga

Varmt välkomna!

Rolf Gustafsson

Dråpet på Olof Hälsing i Mjälldrunga Torp

av Rolf Gustafsson

På 1870-talet nedtecknar komministern Anders Kullander historien om Hälsing och tar med den i en liten skrift med titeln *Några drag ur det forna skogsbyggarlivet i Edsveden*. Kullander skriver:

I början på 1700-talet säges en soldat hava funnits i Mjälldrunga med namnet Hälsing, vilken blev av en bonde ijälhuggen med en yxa, emedan han med ett knytnävslag för pannan dödat en bonden tillhörig större tjur, som velat anfälla honom. Denne man skulle varit så storväxt ock stark, att han tog en häst på skuldrorna ock bar den, såsom man bär ett får.

Anders Kullander var en begåvad torparson från Kulelida i Hudene socken och var folkskollärare i Eriksberg, innan han började studierna vid Skara läroverk 1852. Mjälldrunga tillhör Eriksbergs pastorat och det är troligen som lärare där som han har hört historien om Hälsing.

När jag läste det här för några år sedan kände jag igen historien från ett fall från Gäsene härads dombok. Om Hälsing hade jag antecknat att han var ryttare i sin ungdom och att det i ryttarlängden står att Hälsing är *"liten och oansenlig"*. Jag blev minst sagt förbluffad över hur den muntliga berättelsen kunde ändras under drygt 100 år.

Hälsing var rusthållare i Mjälldrunga Torp och blev dräpt under ett bröllop. Rättegångsprotokollet är på hela 32 sidor och får fortsättning under ytterligare ett par ting. Jag vill beskriva händelseförloppet genom att ge kortfattade utdrag ur protokollet och för att det ska bli lättare att följa ger jag först en kort sammanfattning med egna ord av vad som hände.

Året är 1747 och i Mjälldrunga Torp, som ligger en liten bit från kyrkan, bor två systrar med sina familjer. De två systrarna Annika och Margareta hade ärvt rusthållet av sina föräldrar. Margaretas man heter Olof Hälsing. På midsommardagen är det bröllop för Annikas 17-åriga dotter Maria och ryttaren Jöns Lundberg. På eftermiddagen sitter bröllopgästerna och äter i brudens föräldrahem. Då måltiden avslutas blir ryttaren Lars Lund förargad på Olof Hälsing. Lund var gift med en syster till bruden. Lund och Hälsing fortsätter att småbråka med varandra under hela kvällen fram till midnatt. Stundtals var de dock såta vänner. Båda två var antagligen druckna, i alla fall Hälsing. Det här fyllebråket pågick alltså i ganska många timmar. Hälsing var en känd bråkmakare. Framåt midnatt när gästerna går hem och folk går till sängs så hakar Hälsing av dörren till kammaren där brudparet har lagt sig. Brudgummen, som är synnerligen irriterad över att det aldrig tycks bli lugn och ro, går då upp, tar tag i Hälsing och slänger honom ner på golvet och ger honom några örfilar. Nu tycks alla gå hem till sitt, även Hälsing. Men Hälsing lägger sig inte som de andra utan går rastlöst omkring, in och ut ur sitt hus. Han kan inte smälta att han har fått stryk av brudgummen. Efter några timmar då solen gått upp väcker han folket i brudstugan genom att med hjälp av en yxa ta sig in. Han ställer sig i dörröppningen och säger åt brudgummen att komma ut för att få sig en omgång stryk. Det är då som den yrvakne brudgummen tappar besinningen och tar en yxa och slår ihjäl Hälsing ute på gårdsplanen. Brudgummen Jöns Lundberg flyr redan samma morgon från Mjälldrunga.

Ganska omgående sammankallades ett urtima ting som förlades till platsen för dråpet. För den som vill få en mer ingående beskrivning följer nu ett antal ordagranna utdrag ur rättegångsprotokollet. Stavningen är ovanligt likt vår nuvarande stavning så med lite tålmod går det bra att läsa.

Midsommardagen 1747 var det som sagt bröllop i Mjälldrunga Torp i Mjälldrunga socken. Det var sjuttonåriga Maria Olofsdotter som gifte sig med den 13 år äldre ryttaren Jöns Lundberg. Bröllopet slutade i tragedi. Protokollet inleds med följande rader.

År 1747, den 7de Julii, efter skiedd Kundgiörelse til Konungens Befalningshafwande, hölts urtima Ting uti Giäsenes Härad i Miälldrunga Torp, af domhafwanden i orten, närwarande Vice Krono Befalningsmannen, Wälbetrodde Herr Thore Sundler och efterföljande af Häradet Edsworne Nämnd, Neml: Anders Håkansson i Hällestad, Jöns Nilsson i Björke, Daniel Andersson i Hiälby, Bengt Andersson i Od, Anders Olufsson i Hede, Bryngel Månsson i Elfwastorp och Lars Persson i Kälunga, at behörigen ransaka öfwer ett af bemälte Vice Krono Befalningsman hos domhafwanden skrifteligen angifwit dråp, som Ryttaren under Wästgiöta Cawallerie Regemente och Elfsborgs Compagnie No 106, Jöns Jonsson Lundberg, den 25 Junii sidstl. wid solenes uppgång, sedan han, dagen förut, som war midsommarsdagen, warit Brudgumme, skall hafwa, med en yxa, föröfwat på Rusthållaren härstädes, Olof Jonsson Hällsing, hwarefter han genast skall död blefwit.

Efter vigseln i kyrkan sitter bröllopgästerna under eftermiddagen och äter i brudens föräldrahem. Från rättegångsprotokollet får vi veta vilka som var närvarande.

... Skolandes elliest alla uti Bröllopslaget warit med swaranden uti inbördes släckt och swågerlag förknippade, utom Kyrkjoherden uti Eriksberg, Ärevördige och Höglärde Herr Magnus Almberg, som skall bortrest från Bröllopgården något efter måltiden fram mot aftonen, innan oroligheten tagit sin början ...

Upprinnelsen till bråket var när man läste från bords. Olof Hälsings änka Margareta Larsdotter vittnar:

... at när Bröllopsfolket wid Midsommarsdagen här uti Miälldrungatorp suto och läste från Bords, har början til någon osämja wist sig emillan hennes man Hällsing och hennes systers måg Ryttaren Lars Lund, ...

Enligt ett vittne skall Hälsing under bordsbönen lett åt något som barnen bland gästerna hade för sig, vilket förargat Lars Lund så till den grad att han lämnade brudstugan med eden att inte återvända.

Bröllopet pågår under många timmar så bröllopgästerna rör sig ut och in och mellan stugorna. Under kvällens lopp söker Hälsing upp Lund och försöker övertala honom att återvända till brudstugan. De blev oense och tar tag i varandra men blir åtskilda. När Hälsing är inne i sin stuga säger han till sin fru att han är lite *"Lummen i Hufwudet"*, dvs drucken.

Vid midnattstid går Hälsing in i brudstugan (brudens föräldrahem). Där finns bl a brudens mor och brudgummens föräldrar och Hälsings systerson Anders Bengtsson som är gift med en syster till bruden. Hälsing går in i kammaren (brudkammaren) där brudparet ligger och hakar av dörren till kammaren och slänger den på golvet. Anders sätter upp dörren igen och bruden säger *"inte så morbror"* varpå Hälsing går därifrån in till sig. Han och Margareta bor i en stuga endast några meter därifrån.

Men Hälsing kommer strax tillbaka till brudstugan i sällskap med Lund. Hälsing säger till Lund *"du har diefwulen med dig Lund"*, varvid Lund svarar *"nei det har jag intet"*, *"Jo det*

har du och jag skall quista med dig och värma Er.” Då har Lund svarat *”jag är inte rädd för Eder*”. Då säger Hälsing *”du skall blifwa efter fast jag är liten*” och tar Lund i rock och västkragarna och ruskar honom. Lund tar då Hälsing i bägge axlarna och sätter honom på bänken vid ugnen. För att undvika fortsatt bråk går Anders Bengtsson fram och tar tag i Lund och säger att han ej skulle göra så. Men efter en stund fortsätter Hälsing och Lund att bråka. Brudgummen Jöns Lundberg som ligger i kammaren blir irriterad över bråket och kommer ut ur brudkammaren, fattar tag i Hälsing, slänger honom ner på golvet och ger honom tre örflar.

I brudstugan ligger brudgummens svärmor Annika Larsdotter i sin säng och befarar mer bråk och säger därför till sin svärson Anders Bengtsson *”nu blir det aldrig wäl, hielp mig härifrån till Stommen, då Anders Bengtsson tagit sin gamla Swärmoder der hon låg af wärk och Siukdom i bägge benen förlamad, på sina armar och burit henne öfwer marken til Miäldrunga by, hwarefter han ei gådt tillbaka . . . ”*

Efter det här går Hälsing till sin stuga och Lund hem till byn. Här kunde allt ha slutat. Men Hälsing var en mycket orolig själ. Hans hustru och barn och en äldre piga hade lagt sig men Hälsing gick ut och in ur huset utan att säga något. Han hade kommit med två liar utan skaft och lagt på bordet och gått ut igen. Sonen Johan, arton år, och den gamla pigan tog då och gömde liarna och ett par yxor. Då Hälsing kom tillbaka och inte funnit liarna, har han sökt efter yxorna som han heller inte fann. Han går ut igen och kommer tillbaks med en huggyxa och klagar över att han är törstig och ber pigan Annika att gå ut och hämta spisöl eller vatten från brunnen.

Det har nu ljusnat. När pigan står böjd över brunnen hör hon hur någon slår med en yxa. Då ser hon att Hälsing hugger på brudkammardörren som vetter mot gården. Sedan går han till förstugedörren och hugger på den, tillbaks till kammardörren och sedan till förstugedörren och slår några slag så att skjutregeln innanför går av. Han öppnar dörren, stöder sig på yxan mot tröskeln och ropar *”Jöns Lundberg kom nu ut, har icke du slagit mig förr i natt, nu skall jag slå dig, så at diefwulen skall besitta dig*” och sedan gått tillbaks ut på backen.

Väl ute på backen sätter Hälsing sin yxa vid vedkubben. Genast därefter kommer Lundberg ut med pådragna stövlar med kragarna uppdragna och med en yxa i handen. I protokollet läser vi

. . . updragit kragarne med yxa uti handen kommit til Hällsing på gården, då Hällsing med uträkte händer sagt: Se min Bror, jag har ingen ting i mina händer jag; men Lundberg sagt til Hällsing, wisandes honom yxen uti handen: ja du må tro jag har, stegit i det samma til Hällsings hyggekubb och tagit dess yx derifrån, derpå han gådt intil Hällsing, fattat honom med sin wänstra hand uti Skiortkragen, och med yxen uti högra handen, slagit honom wid högra örat, då witnet lupit uti andra Stugun til Jonas Olufsson, och bedit honom komma ut at taga frid emillan Hällsing och Lundberg ut på gården, . . . När witnet då kommit tillbaka ut på gården, har Hällsing legat framstupa på sina händer och knän, . . .

Av rättegångsprotokollet framgår att de som bodde i de två stugorna har vaknat av oväsendet. Bl a kom Hällsings fru Margareta Larsdotter ut och *” . . . at när hon kommit ut på gården och bedt Lundberg ei ihiälhugga hennes man, skall Lundberg swarat: Jag skall gifwa dig detsamma och sprungit efter henne, kastandes den yxen Hälsing haft mot henne uti en stenhäll . . . ”* Bruden Maria vittnar *”at hon uti Brudsängen i Kammaren derinnanför hört sin swärmoder säga til sin Sån när han gådt ut med yxen: . . . gack intet ut; . . . ”*

Redan efter några timmar finns tre betrodda män på plats.

... i aekt taga den dyra Edens wigt och wärdighet hwar för sig särskilt berättade: At när de dagen efter midsommarsdagen, kläckan wid pass åtta om morgonen, kommit hit til Miäldrungatorp, hafwa de funnit den döda kroppen ligga uppå gården på ryggen och

1:mo haft i hufwudet, mitt bak i hiessan, ett hugg af en yx, som warit tunn och skarp, och nu för Rätten upwistes blodig, hwilket hugg warit så diupt, at efter det hufwudet i besiktningsmännens närwaro, blefwit bloden aftwättat, Nämndemannen Anders Håkansson och Gabriel Arfwidsson sågo sielfwa hiernan, hwaraf de kunde finna Hällsing hafwa wärkeligen liutit döden: På wänstra sidan ofwanför örat befants

2:do ett annat snedhugg, äfwen som det förra af yxens hela wigg genom hud och kiött, och syntes som hade benet tagit emot yxen, at hon ei kunnat gå diupt in. På högra sidan war likaledes,

3:tio ofwanför örat ett yxhammarsslag, hwaräst huden warit borta, samt kiöttet blått och blodigt;

4:to Ett annat hugg befants på wänstra benet bakunder knäweket i strumpebandsstället, så diupt in til benet med hela yxens wigg huggit, at både kiött och senor syntes afhuggne, hwarunder mycken blod funnits uti gräset, men efter huggen uti hufwudet, befants ei mera blod än den som war torkad wid hufwudet.

5:to öfwer wänstra ögat har och warit ett Blåmärke af en slants storlek, utom någon synlig swulnad, eller at kunna finna hwad der til blefwit brukat.

Widare Blodwiten eller Blånader äro ei befundne på Hällsings döda kropp, hwarom sedan kläderne warit afdragne skall blefwit noga eftersedt och Ransakat...

Rättegången tar en märklig vändning. Rätten ställde frågan hur Hälsing resp Lundberg var som personer. Hälsing fick enbart negativa omdömen medan Lundberg fick positiva. I rättens utslag står bl a följande.

... Tings Rätten finner sig öfwerlygad, såwäl at Lundberg i frucktan, at, af en så orolig och ogudactig man, mista sitt eget lif, under häftig öfwerilning och sinnets upretande, fallit i den swaghet och oförsiktighet, at mordiskt sig upföra, som och at Hällsing i så måtto sielf til sitt Lifs förspillande wällande warit; För den skull Urtima Tings Rätten pröfwar, i stöd och följe af XIII Cap: 3 §: samt XXIV Cap: 10 §: Missgiernings Balken rättwist, då bör den således med lifwet omkomne Rusthållarens Oluf Jonsson Hällsing döda Kråpp afsides å Kyrkjegård läggas.

Hwad förrymde Ryttdaren Jöns Jonsson Lundbergs föröfwade dråp angår, så kommer öfwer honom, såwida han til den i lagen utsatta tiden, skulle ertappas, at ytterligare behörigen ransakas, och han derefter omgiälla hwad Lag förmår, då äfwen wäl Ryttdaren Lars Lund vidare kommer at förhöras; men i anner händelse, och såwida han Lundberg, ei innom natt och år söker Kongl. Maijts Nådigste Leigd, eller han får Leigd och ei sig inställer förfallolös i rättan tid, kommer dermed som lag säger at förfaras. År och dag som förr skrefwit står. På Urtima Tings Rättens wägnar Joh:Frid:Bruce

Varför tar rätten och allmogen och prästerskapet parti mot Hälsing, som var "liten och oansenlig" som det står i ryttarlängden? Några citat från rättegångsprotokollet kanske ger oss svar.

... infant sig Comministern, Wyrdige och Wällärde, Jonas Ottonius, tillika med Adjunkten, Wällärde Gustav Almberg, hwilka uppå deras Embetes Ed, intygade, hwad förrymde Ryttaren Lundberg angår: at han ... alltid wist sig stilla och sakmodig ...

Hwad deremot Hällsing angik, så berättade samma Prästerskap: at han föröfwat mycken oro och förargelse, ... som haft nöije at ställa folk tilhopa och åstadkomma Swordom, trätor och oenighet der han farit fram, ... han af PredikoEmbetet skall blefwit ofta tiltald och warnad, men ända aldrig wisat någon bättring, utan utlåtit sig, at han intet tror en gammal syndares omwandelse, och skall, och efter Soldaten Anders Lärkas, samt Ryttaren Arvid Mellberg berättelse sagt, det gör honom lika mycket hwaräst han kommer at Ligga antingen på Liungs Galgaplats eller annorstädes, ...

Hällsing hafde oanständiga utlåtelse, rörande såwäl saligheten och den sanna Christna Religionen, derigenom han kunnat åstadkomma förargelse ibland enfaldigt folk, som ytterligare om sin ändalyckt med mera, så at PredikoEmbetet, som oftast, skall funnit sig föranlåtut, honom för sådant warna och tiltala men beklagat det han ei wisat någon bättring, eller welat låta sig rätta, ehuru hans Christendomskundskap, och elliest goda wett, hwarmed han warit begåfwad, kunnat gifwa honom anledning och tilfalle til Gudacktigare och anständigare Lefnad, om han dertil haft hug och wilja; ...

Hälsing var orolig till sinnet vilket förklarades med att han hade fått en bjälke i huvudet vid belägringen av Christiania 1716, vilket också intygades av en av nämndemännen som varit med i Norge som trosspojke. Änkan Margareta Larsdotter säger

... at Hällsings ålder warit ungefär femtjofem år, har alltid haft god hälsa och aldrig tilförne ei eller wid bemälte tilfalle warit Siuk, vidare än han ibland warit yr uti hufwudet, när han antingen warit med dryck belastad, som ofta händt, eller och haft något bryderie, eller blefwit arg på någon, då ingen skall blefwit tåld at honom tiltala; ...

Mitt eget intryck, efter att ha läst det långa rättegångsprotokollet, är att Hälsing var en mycket besvärlig person att ha att göra med. Folk var antagligen rädda för honom. En sommar gick han t ex omkring med laddade pistoler hängande under sin rock. När han kom hem berusad kunde det hända att Margareta fick ta barnen med sig upp till byn för att övernatta där.

Men hur kunde berättelsen om Hälsing ändras till att han var så storväxt och stark, att han tog en häst på skuldrorna och bar den, som man bär ett får? Kan det ha blivit en tolkningsförskjutning? Kan det bero på att han vågade sätta sig upp mot prästerskapet och i det avseendet uppfattades som stor och stark? Här kanske en etnolog kan ge en trolig förklaring.